

Hranice

c. k. rakousko-uherské vojenské ústavy

Hlavní architekt: **Wilhelm von Doderer**

Období výstavby: **1853 – 1863**

Uváděná rozloha: 21 hektarů

Délka průčelí: 538 m

Architektura

Proč právě Hranice? Hranický literát Jan Karel Rýpar popisuje v časopise *Die Biene* v roce 1852 boj mezi Brnem, Kroměříží a dalšími městy o umístění rakousko-uherských vojenských ústavů. Proč tento zápas, ve kterém šlo o nemalý vzrůst pracovních příležitostí a prestiže města, nakonec vyhrály Hranice (tehdy *Weisskirchen*), se dnes můžeme jen domýšlet. Rozhodující úlohu v této volbě jistě sehrála již dostavěná železnice spojující město s Vídní a Krakovem. Vítězství mělo nedocenitelný význam pro rozvoj Hranic, které byly podle sčítání v roce 1876 se svými 7.200 obyvateli jedním z největších měst Moravy.

Stavitelé Hlavní fáze výstavby areálu vojenských škol v Hranicích probíhala v letech 1853 – 1863. Architektonickou koncepci budov vytvořil profesor vídeňské techniky **Wilhelm von Doderer** (1825 – 1900). Ve shodě s dobovou praxí bylo členění domů, zadní a boční pohledy i interiéry, kromě reprezentativních sálů a kostela, záležitostí výhradně inženýrsko-vojenskou. Proto výstavbu velké části budov řídil ženijní setník **Karl Schmidt** (pravděpodobně 1836 – 1888), který je také podepsán na většině plánů vojenských škol dochovaných v *Ústředním vojenském archivu* v Praze. V souvislosti se stavbou jednotlivých objektů jsou také zmiňováni setník vojenského stavitelství František Češka (Czechka), místní stavitel Klement Zástěra nebo pevnostní stavitelé Maader, Kotas, Frantz Katzmayer a Matěj Resek.

Dětlostřelecká akademie, později dům pro důstojníky (1860 – 1863)

Jezdecká kadetka Podle původní koncepce ze začátku padesátých let devatenáctého století byly do Hranic situovány *Vševojskový vyšší výchovný ústav* a *Výchovný ústav jezdeckta*. Dva bloky těchto budov stály po stranách rozsáhlého cvičiště. Levý **objekt výchovného ústavu jezdeckta** (od roku 1920 nazývaný *dům Jana Jiskry z Brandýsa*) postavili v letech 1853 – 1856 a později jej proslavila především jezdecká kadetní škola. Byl navržen jako novorománská dvoupatrová budova s jednopatrovými bočními křídly a krytou zimní jízdárnou na protilehlé straně čtvercového dvora.

Vyšší reálka Dům na pravé straně areálu vojenských škol byl stavěn jako **vyšší výchovný vojenský ústav** (podle pozdějšího pojmenování *dům Jana Žižky z Trocnova*), ale nejvíce jej proslavila vyšší reálná škola. Ústav byl vystavěn během tří let a už 1. července 1856 se konala ve městě velká slavnost na počest příchodu prvních chovanců. Průčelí vychází z novorománského tvarosloví, na středový třípatrový rizalit navazují dvoupatrová křídla.

Dům pro důstojníky Poté, co bylo rozhodnuto přesunout do Hranic také dělostřeleckou akademii, byl v letech 1860 až 1863 areál více než dvojnásobně rozšířen, vystavěn kostel a do prostoru cvičiště mezi dvě stávající budovy škol umístěn třetí objekt akademie (*Důstojnický obytný dům*, podle pozdějšího pojmenování *Dům prezidenta T. G. Masaryka*). Ze všech objektů v areálu je nejmohutnější a nejhonosnější. V koncepci klasicizující tří- až čtyřpatrová budova zdobená novorománskými, ale také novogotickými prvky, vyniká především středovým rizalitem s dvoupatrovým balkónem zdůrazňujícím vstup.

Budova Vyššího běhu

Mezi trojici hlavních budov byly vsazeny dva jednopatrové vedlejší domy. Podél dnešní ulice Čsl. armády tak vzniklo jednotné 538 metrů dlouhé průčelí a v interiéru téměř stejně tak dlouhá chodba, ale od začátku členěná do několika samostatných částí. Na fasádě střídme spojné budovy z roku 1862 vynikaly výraznými postranními rizality s nárožními fiálami a pěti sdruženými okny. Součástí traktu mezi kadetkou a budovou pro důstojníky byly také tři slavnostní sály, z nichž nejvýznamnější je bílo-zlatý novobarokní **Zrcadlový sál**.

Na nádvoří budovy reálky postavili v letech 1860 – 1863 **kapli sv. Barbory** (*Institutskirche*), která byla považována za skvost areálu vojenských ústavů. Wilhelm Doderer pojmal kostel zasvěcený patronce dělostřelců jako novorománskou baziliku o rozměrech 16 x 25 metrů s jednou, před hmotu stavby předsazenou věží s novogotickým tvaroslovím i některými prvky maursko-byzantského slohu. Vnitřní výzdobu kostela provedli vídeňští malíři Karel Jobst, Karel Gayling a sochař Josef Leimer. Z bohatého vybavení interiéru se po roce 1945 téměř nic nezachovalo.

Zeměbrana Blíží k městu, pod areálem vojenských školských ústavů, postávala obec v pozdějších letech další vojenské objekty, které dnes v povědomí veřejnosti s ostatním areálem zcela splynuly. Byly to **zeměbranecká kasárna** a skladiště pro domobranu (*K. und K. Landwehr-Kaserne*, později *Štefánikovy kasárny*), postavené v letech 1889 – 1890, **důstojnická budova zeměbraneckých kasáren** z let 1895 – 1896 a **kasárna domobran**y z roku 1897, v roce 2004 zbourané. Jedná se o dvě rozlehlé, ale architektonicky nevýrazné, historizující budovy, spojené nižším podélným křídlem, vybudované od místních stavitelů Franze Anderse, Aloise Jambora a Zachariase Herrmanna pod vedením inženýra Franze Hauba.

Město ve městě Na poli v blízkosti města tak postupně vyrostl na 21 hektarech rozsáhlý komplex budov, který doplňovaly vedle rozlehlého cvičiště a parku s altány, mostky, četnými lavičkami nebo kovovými plůtky také botanická zahrada, hřiště, střelnice, jízďárny i hřbitov. Plán z dubna 1862 zobrazuje osově symetrický francouzský park, bránu, ohradní zeď s novorománskými nárožními věžemi a bastiliony. Vedle hlavních budov se v areálu nacházalo několik desítek víceméně profánních staveb, avšak sladěných novorománským nebo obecně historizujícím dekorem: nemocnice, veterinární stanice, kuželny, vodárny, stáje, chlévy, kovárny atd. Z roku 1878 pochází plán klasicizující **tělocvičny** s kamny zdobenými ve stejném slohu a s dřevěným dekorativním stropem. Místnosti byly osvětlovány svítíplynem, ústavy měly vlastní vodovod i plynovod. Ke školám přináležela také plovárna s loďnicí na nedaleké řece Bečvě. V okolí se ke školám přidružovaly lokály, nejrůznější krejčovství, sedlářství, fotografické ateliéry a další instituce sloužící výhradně pro pedagogy, důstojníky a chovance škol.

Pocit z „města ve městě“ navozuje nejen rozlehlost areálu s vlastním kostelem a nemocnicí, ordinací zubaře, lékárnou, důstojnickým kasinem, ale u výčet místností budovy vyšší reálné školy, kde vedle ložnic a učeben najdeme i vlastní technická, přírodovědná a geograficko-historická muzea se stálými expozicemi nebo střelnici, šermířské, divadelní a jiné společenské sály. Už od roku 1918 budovy postupně chátraly. Časté změny funkce a vlastnictví armády zapříčinily, že z původního vybavení se téměř nic nedochovalo. Také fasády budov a především interiéry byly znehodnoceny účelovými úpravami nebo zcela zničeny.

Dům zeměbrany (1889 – 1890)

Chovanci, knížata a spisovatelé Především vyšší reálka a jízdní kadetka se staly již záhy po svém vzniku elitními vojenskými zařízeními: „...zde se dostávalo vzdělání synům z nejlepších rodin v zemi, kteří z internátu odcházeli na vysoké školy, nebo nastupovali vojenskou či státní službu a ve všech těchto případech, stejně jako ve styku s kruhy dobré společnosti, bylo zvláštním doporučením, že vyrostli v internátě v H.“, píše Robert Musil. Studovali zde a bydleli v internátu i příslušníci vysoké šlechty, včetně hrabat. Pouze studenti z řad habsburské rodiny byli připravováni externě a v Hranicích na vyšší reálné škole vykonávali jen postupové a závěrečné zkoušky. Takto zde v roce 1913 složili maturitu synovci arcivévody Bedřicha, vrchního velitele rakousko-uherské armády, velkoknížata Lev Karel a Vilém František Josef. Skutečně světoznámými se staly hranické vojenské školy díky autobiografické prvotině **Roberta Musila** *Zmátky chovance Törlesse*. Rakouský spisovatel studoval na zdejší vojenské reálce v letech 1894 – 1897. V expresionistické novele popsal myšlenkový svět, šikanu i skrytou homosexualitu studentů z bohatých rodin z různých koutů říše, vychovávaných v ústraní vojenského internátu. S hranickými reáliemi se zde ale setkáváme jen poskrovnu a také kromě partií učeben, parku a především pudy, není v novele o vojenských školách výraznější zmínka. Dlužno dodat, že Musilovy vzpomínky na tři léta strávená v internátě v městečku „daleko od velkých měst říše...“ nebyly právě lichotivé.

Průčelí
jízdní
kadetky

Negativní zkušenost s rakouským vojenstvím si nesl životem i další hranický chovanec, básník **Rainer Maria Rilke**, který strávil na vojenské reálce školní rok 1890 – 1891, než byl ze zdravotních důvodů propuštěn. Zmínku o zdejších vojenských školách najdeme i v nejnámějším románu dalšího německy píšícího spisovatele **Josepha Rotha** *Radeckého pochod*. Počátky *Československé vojenské akademie* v Hranicích jsou pak výrazně spjaty s básníkem **Josefem Svatoplukem Macharem**, tehdejším generálním inspektorem československé armády.

Kaple sv. Barbory

Interiér kostela se dochoval jen zčásti. Jsme proto odkázáni na dobový popis v knize Památky města Hranic od Liboria Scholze z roku 1864: „Zvláště krásný ale jest vnitřek kostela, (...) Nad vysokými otvory klenby, které tyto tři lodě spojují, táhne se podle oken galerie s prázdným tabulemi čili poli, které se budoucně vyplníti mají jmény oněch vysoce zasloužených mužů odboru dělostřeleckého, kteří z této akademie vyšli, aneb kteří o zvelebení její zvláštních si vydobyli zásluh. (...) Oltář s velkolepou a čistou malbou ve skle, představující sv. Barbaru pannu a mučednici, jest největší okrasou kostela...Pak jsou na něm z dřeva uměle řezané a obarvené sochy sv. Michala, sv. Jiří, sv. Alžběty a sv. Kateřiny, a po obou stranách tabernáku poprsí čtyř sv. evangelistů“. Oltář oratoria, kazatelnice a obložení varhan jest z dřeva dubového,

a vše dle nákrešů prof. Doderera od řezbáře Josefa Leimera a stolaře Matěje Roggenhofera, oba z Vídně, vyhotovené, taktéž lavice a prolamované pěkné zábradlí na kůru jest od M. Roggenhofera. Oltář a ostatní veškerou práci v barevném skle dělal Karel Gayling ve Vídni. Celý kostel i pilíře jsou malované od Karla Jobsta z Vídně, což celku jakýsi bohatý přepych poskytuje, zvláště ale se musím zmíniti o obrazech sv. Cecilie a Davida na zadní zdi u varhan, pak o pozlacených rozličných ozdobách na stropě i na stěnách. Varhany samé dělal Josef Seifert ve Vídni...“

Srovnání Podobně jako řada jiných vojenských staveb za Františka Josefa I., byly i domy hranických vojenských ústavů vytvářeny víceméně podle objektů *Arsenalu*, zbrojnice ve Vídni, na kterých se také Wilhelm Doderer podílel, když pracoval u architektů von der Nülla a Siccardsburga. Stavby v Hranicích byly většinou koncipovány v duchu romantického historismu. Jejich autoři užívali tvarosloví novogotiky nebo novorománského slohu, zvláště oblíbeného pro budovy vojenského eráru, přičemž často nechávali tvarosloví obou slohů až k nerozlišitelnosti postupovat. Tak tomu bylo i v případě kasáren v Badenu u Vídně, v moravském prostředí pak u rovněž Dodererem navržené vojenské vychovatelny v Přerově z roku 1854 nebo u kasáren 3. pěšího pluku arcivévodý Karla v Kroměříži postavených v roce 1857.

Hranický areál patří mezi největší vojenské objekty vybudované v závěru rakouského císařství na Moravě a je srovnatelný snad jen s olomouckou táborovou pevností z let 1852 až 1874. Velkorysostí, počtem objektů a monumentalitou budov nemají vojenské školské ústavy v Hranicích srovnání. Svou rozlohou, konkurující celému městu, které se do té doby z velké části tísnilo ve středověkých hradbách, i společenským a hospodářským významem zásadně proměnily ráz tohoto převážně zemědělského městečka.

Zrcadlový sál

Historie a vojenství

Reforma c. k. armády Revoluční události v letech 1848 – 1849 si v habsburské monarchii vynutily věnovat zvýšenou pozornost výchově budoucích vojenských profesionálů. Dosud byl velitelský sbor budován přežilým polofeudálním systémem prebend a privilegií. Reforma měla vytvořit pružný systém vzdělávání budoucích vojáků z povolání, který by umožnil vhodné uplatnění také chlapcům z rodin vojáků nižších hodností, sirotkům válečných veteránů a synům válečných invalidů. Internátní forma výuky měla chlapce ochránit před neustálými změnami služebních působišť jejich otců a formou kolektivní výchovy připravit na život vojenského profesionála.

Ložnice chovanců Vyšší reálné školy

Začátkem 50. let 19. století se zvažovala výstavba vyššího výchovného ústavu pro chlapce ve věku 11 až 15 let v Brně a nižšího výchovného ústavu pro 7 až 10 leté chlapce v některém z menších moravských měst s dobrou železniční a silniční dostupností. Vybíralo se mezi Přerovem, Kroměříží a Hranicemi. Po složitých jednáních bylo Brno pro neúnosné finanční požadavky z výběru vypuštěno a **do Hranic byl 19. března 1853 umístěn vševojskový vyšší výchovný ústav a výchovný ústav jezdeckva**. Nižší výchovný ústav měl být postaven v Přerově.

Dělostřelecká akademie Původní plány zřízení komplexního vojenského výchovného centra v Hranicích byly již v době výstavby mohutných budov obou ústavů změněny v důsledku přepracování rakouské vojenské doktríny. Mezinárodně-politické postavení Rakouska se prudce zhoršilo. Jedinou přijatelnou obranou před očekávanou agresí se zdála být výstavba mohutných pevnostních základen, které by znemožnily útok na Vídeň přes terénně přístupné oblasti. Na Moravě se opevněným centrem měla stát Olomouc s jejím okolím. Všechny jednotky a útvary olomoucké posádky, které přímo neslou-

„Chovanci hrají na cvičišti metanou. V pozadí dům Vyššího běhu a plynárna. Fotografie od nadporučíka Karla Junga je z alba vydaného v roce 1893, krátce před příchodem studenta Roberta Musila.“

žily obranným cílům, byly z města postupně odstěhovány. **V roce 1858 byla z Olomouce do Hranic přesunuta Dělostřelecká akademie.** To samozřejmě vyžadovalo výstavbu dalších objektů a zařízení, nutných k výuce i praktickému výcviku budoucích důstojníků dělostřelectva.

Další osud rozsáhlého hranického vojenského objektu předurčila prusko-rakouská válka v létě roku 1866. Po katastrofické porážce rakouské armády poblíž Hradce Králové se Prusko, dřívejší nebezpečný protivník a konkurent ve středoevropském prostoru, vynuceně stalo nejbližším rakouským spojencem. Sjednocovaly se vojenské plány obou mocností a rovněž koncepce vojenského školství. **Dělostřelecká akademie se v roce 1869 odstěhovala do Vídně. V uprázdněném objektu sídlila Vojenská technická škola, aby se v polovině 70. let stal sídlem dvou prestižních vojenských středních škol. Od roku 1875 v objektu působila Vyšší vojenská reálka, tedy vlastně vojenské reálné gymnázium a od roku 1878 také Jízdní kadetní škola.**

Kadetka Vojenské školství v habsburské monarchii bylo rozděleno na střední, vyšší a vysoké. V letech 1867 - 1874 byly jediným druhem středních vojenských škol kadetky. Dosud existující dva druhy kadetů, všemožně zvyhodňovaní tak zvaní kadeti císařští z rodin šlechticů a bohatých bankéřů, byrokratů a podnikatelů a kadeti plukovní, délesloužící, kteří výtečným výkonem služby dosáhli hodnost šikovatele (četaře), byli v roce 1867 sjednoceni. Do kadetních škol přijímali zájemce starší patnácti let, kteří úspěšně absolvovali nejméně čtyři roky gymnázia. Kadetní škola byla čtyřletá a sloučovala výuku klasického gymnázia a odborné školy pro přípravu nižších důstojníků. Po jejím skončení byli neúspěšnější absolventi jmenováni poručíky, ostatní kadety, důstojnickými zástupci. Od roku 1878 existovala v Hranicích jediná jízdní kadetka pro celou habsburskou monarchii.

Reálka Od roku 1874 byla zřizována také nižší a vyšší vojenská reálná gymnázia. Nižší vojenská reálná gymnázia poskytovala potřebné vzdělání pro studia na kadetskách a školili se v nich žáci ve věku 10 - 15 let. Vyšší vojenské reálné gymnázium, které bylo v Hranicích od roku 1875 rovněž jediné pro celou monarchii, připravovalo absolventy na studium na vojenských akademiích.

Elitní internátní vojenské školy zcela změnilý ráz Hranic. Město se stalo místem dlouhodobého pobytu synů z význačných šlechtických rodin a z rodin „horňích deseti tisíc“. Školy přinesly do ospalého venkovského města bouřlivou konjunkturu místní tovární i řemeslné výroby, přispěly k podstatnému snížení nezaměstnanosti a všestrannému rozvoji kulturního a společenského života. Vedly ovšem také k zostření národnostního napětí. Velitelský a pedagogický sbor škol i jejich rodinní příslušníci byli převážně německého původu. Posílili německou menšinu v honoraci města a při tehdejších nerovném volebním právu umožnili, aby německá menšina obyvatel ovládla městské zastupitelské orgány.

Ústavní hasičský oddíl před budovou Vyššího běhu

Významné návštěvy Prestíž hranických vojenských škol odráží i několik návštěv významných osobností tehdejší doby. Sám **císař František Josef I.** navštívil Vojenské vzdělávací ústavy v Hranicích dvakrát. Příjezd v listopadu 1863 měl poněkud rozpačitý průběh, protože císař po uvítání na severním nádraží „*vsedl do vozu a jel do města, kde na náměstí lidu byla síla, ale že záden císaře Pána neznal, nebylo mu voláno Sláva!, lid pořád ještě čekal císaře a císař Pán byl již okolo nich podjel.*“ (Noviny *Moravská orlice*, 18. 11. 1863). František Josef I. se zastavil jen ve vojenských ústavech. Pro Hranice a okolí byla významná zvláště návštěva v roce 1880, kdy se uvítání císaře ve městě zúčastnilo přes dvacet tisíc diváků. V devět hodin dojel císař v kočáru do vojenských ústavů, kde provedl slavnostní přehlídku chovanců, sledoval výcvik a přezkoušel jejich znalosti.

Poměrně kuriózní návštěvu měly vojenské ústavní školy v Hranicích v roce 1911. Navštívil je tehdy nejslavnější japonský vojevůdce, **generál Maresuke Nogí** (1849 – 1912). Proslavil se především jako dvojnásobný úspěšný dobyvatel pevnosti Port Artur. Nejdříve v čínsko-japonské válce v letech 1894 – 1895, poté v následné válce rusko-japonské. V průběhu operace mu padli oba synové a on sám se nevzdal velení až do pádu ruské pevnosti, ačkoliv byl dvakrát zraněn. Rok po návštěvě Hranic spáchal Nogí rituální sebevraždu, aby prokázal samurajskou věrnost zbožňovanému císaři Mucuhito-Mejdži, jež právě zemřel.

V roce 1864 navštívil tehdejší dělostřeleckou akademii v Hranicích **pruský král Vilém I.**, dočasný spojenec Františka Josefa I. Do škol zavítali i další členové habsburského rodu, například v roce 1907 **František Ferdinand d' Este**, arcivévoda a následník císaře Františka Josefa I. nebo krátce před I. světovou válkou, v roce 1912 i s manželkou Žitou **arcivévoda Karel**, pozdější poslední rakouský císař.

Vojenská nemocnice V počáteční fázi 1. světové války musela rakouská armáda ustoupit z velké části Haliče. Proto byly v září 1914 obě hranické vojenské školy přechodně evakuovány, vyšší vojenská reálka do vídeňského Nového Města, jízdní kadetka do Mödlingenu, a **kasárna byla přeměněna v rezervní vojenskou nemocnici**. Ale její kapacita při děsivých ztrátách na frontě nepostačovala. Obdivovaný rozlehlý park vojenských ústavů byl zmenšen a znehodnocen překrotnou výstavbou nouzových dřevěných baráků, jejichž počet uvnitř i vně kasáren nakonec dosáhl dvaceti. K rychlejší dopravě raněných byla také zřízena na jaře 1915 od viaduktů do vojenské nemocnice železniční vlečka, která svému neradostnému účelu sloužila až do konce války. **Po roce se stave vyšší vojenská reálka i jízdní kadetka ve zredukovaném početním stavu do Hranic navrátili, ale v areálu kasáren i nadále zůstávala vojenská nemocnice. Po skončení války se změnila na karanténní tábor pro demobilizované vojáky různých bojišť války a dočasný zajatecký tábor**, ve kterém bylo ještě v roce 1919 mezi 1.600 až 2.000 zajatců.

Vznik ČSR Po rozpadu rakousko-uherské monarchie byla 18. února 1919 škola zrušena. Mladá republika se stálým vojskem nepočítala, armáda měla být nahrazena milicí. Chovanci se rozjeli domů, profesori složitě hledali zaměstnání. Nejtěžší chvíle však zažily budovy kasáren a jejich rozsáhlé vybavení. Bohaté sbírky ústavního muzea i knihovny, nábytek reprezentačních místností a služebních bytů, zařízení kina a další vybavení bylo odvezeno. Do chátrajících budov měla být nastěhována Vysoká škola zemědělská, ale nakonec byla umístěna do Brna. Krátce našel areál uplatnění pro **Vojenský ústav pro výrobu očkovačích látek** potom pro **Československý ústav jezdecký** včetně stovky ušlechtilých koní z bývalé kadetky. Koně byli umístěni namísto v dřívějších kamenných stájích do dřevěných baráků. V parném létě roku 1921 zde vypukl požár a 96 koní uhořelo.

Vojenská akademie Teprve po přepadu Slovenska Maďarskou republikou rad se ukázalo, že Československo se bez stabilní armády neobejde. 26. 3. 1920 byla v Hranicích otevřena **Československá vojenská akademie**. Důležité funkce ve škole byly obsazeny francouzskými důstojníky. Školení v akademii bylo dvouleté. Absolventi získali hodnost poručíka a pokračovali v odborném školení podle druhu vojsk v ročních až dvouletých vojenských učilištích. **23. 6. 1924 navštívil akademii prezident T. G. Masaryk.**

„Snad padesát metrů od dveří vedly schody do druhého patra, v němž byl přírodopisný kabinet, ještě jiné sbírky učebních pomůcek a spousta prázdných místností.“ (Robert Musil: Zmatky chovance Törlesse)

Okupace V letech 1938 – 1939 zde krátce, do zrušení nacisty, působilo **Československé vojenské gymnázium**, přestěhované z Němci po Mnichovu obsazené Moravské Třebové. Absolventi akademie nezradili slib věrnosti Československé republice ani po ostudné Mnichovské kapitulaci a obsazení státu nacisty. Kolem 260 z nich, včetně posledního předválečného velitele akademie generála Otakara Zahálky, přineslo na oltář vlasti obět nejvyšší.

Důstojnický salon

Smutný epilog Po válce se stal Ministrem národní obrany osvobozeného státu bývalý profesor maďarštiny zdejší akademie, armádní generál Ludvík Svoboda. Ale tak zvaná lidová demokracie měla s tradicemi demokracie od počátku málo společného a po únoru 1948 se změnila na krutou a bezcitnou komunistickou diktaturu. Tisíce vojáků z povolání bylo bez uvedení důvodů vyhozeno z armády. Velkou část z nich bezprostředně poté i s rodinami vystěhovali z bytů a zatkli. Tragický osud vojáků z povolání riskujících život v odboji proti nacismu, z nichž většina prošla hranickou vojenskou akademií, je ostudnou etapou naší národní historie.

Únorem 1948 začalo i umírání Československé vojenské akademie. **Ještě v roce 1948 vzniklo v hranických kasárnách Jaslo dělostřelecké učiliště, školící poručíky dělostřelectva, které zpočátku patřilo pod vojenskou akademii. Od roku 1950 bylo přemístěno do kasáren generála Zahálky a Československá vojenská akademie zanikla.** V roce 1960 přeložili učiliště nejprve do kasáren Jaslo a odtud do Martina na Slovensku. O dva roky později vzniklo v areálu bývalých rakousko-uherských vojenských škol Výcvikové středisko pro přípravu specialistů pro vojáky základní služby i vojáky z povolání. Později bylo přeměněno na Výcvikové středisko dělostřelectva a raketového vojska. V současné době je v objektu umístěna 7. mechanizovaná brigáda a 71. mechanizovaný prapor armády České republiky.

Osobnosti

GOLIAN, Jan (1906 – 1945) V letech 1926 - 1927 absolvoval vojenskou akademii v Hranicích. Po okupaci patřil mezi protifašisticky orientované důstojníky slovenské armády. V lednu 1944 byl jmenován náčelníkem štábu pozemních sil slovenské armády se sídlem v Banské Bystrici. Navázal styk s ilegální Slovenskou národní radou a v květnu 1944 byl jmenován vedoucím jejího vojenského ústředí. Připravil plán povstání a 29. 8. 1944 vydal rozkaz, aby se slovenská armáda postavila na ozbrojený odpor Němcům, obsazujícím Slovensko. Ve funkci velitele 1. čsl. armády působil až do října 1944, kdy byl ve velení vystřídán generálem Rudolfem Viestem (1890 – 1945). Řídil úporné ústupové boje proti velké přesile nacistů. 3. 11. 1944 byl společně s gen. Viestem zajat Němci při ústupu do hor. Oba zahynuli za nejasných okolností při osvobozování koncentračního tábora Flossenbürg.

INGR, Sergej (1894 – 1956) Armádní generál ČSA. Bojoval v čsl. legiích na srbské, ruské, francouzské a italské frontě, obdržel na dvě desítky vyznamenání od vlád těchto států a ČSR. Absolvoval vysokou školu válečnou a kurz pro vyšší velitele. Protože dobře ovládal francouzštinu, ruštinu, němčinu a domluvil se polsky, srbsky, italsky a řecky, byl využíván také v diplomacii. **V Hranicích působil v areálu vojenské akademie od 15. 12. 1935 do 2. 8. 1936 ve funkci velitele 8. pěší divize.** V roce 1938 velel III. sboru ČSA v Brně, po okupaci se stal jedním z nejbližších spolupracovníků Edwarda Beneše. Emigroval do Francie, stal se ministrem národní obrany prozatímní vlády ČSR a začal budovat čsl. vojenské jednotky ve Francii. Po vypuknutí slovenského povstání byl v hodnosti divizního generála hlavním velitelem čsl. branné moci. V dubnu 1945 jej prezident Beneš na nátlak komunistů z funkce odvolal a teprve v roce 1947 dosáhl jeho jmenování za čsl. velvyslance v Holandsku. Po únoru 1948 zůstal v exilu.

JAROŠ, Otakar (1912 – 1943) Hrdina protinacistického odboje. **Absolvent vojenské akademie v Hranicích v letech 1936 - 1937.** Po nacistické okupaci emigroval do Polska a vstoupil do čsl. jednotky. Jako velitel roty 1. čsl. polního praporu v SSSR se vyznamenal při obraně ukrajinské obce Sokolovo proti německému útoku. Padl v boji. Posmrtně byl povýšen na kapitána a jako první cizinec vyznamenán titulem *Hrdina Sovětského svazu*.

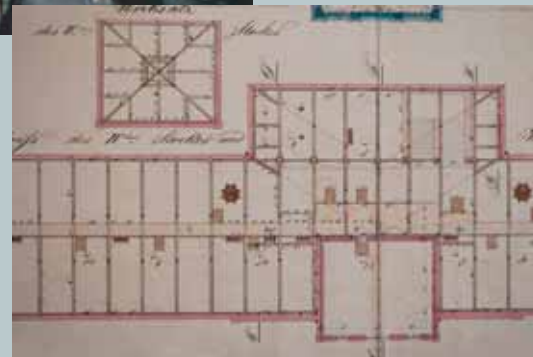
KAFKA, Oskar (1884 – 1901) Bratranec světoznámého pražského německo-židovského spisovatele Franze Kafky (1883 – 1924), syn úspěšného židovského obchodníka a podnikatele z Kolína. V roce 1889 začal studovat pěší kadetní školu v Praze. **V září 1901 vykonal přestupové zkoušky na jízdní kadetní školu v Hranicích. Po oznámení, že nebyl přijat spáchal 15. 9. 1901 sebevraždu zastřelením** v dočasném bytě v budově ředitelství dnes již neexistující židovské líkérky na ulici ČSA (dnes kasino Bonver).

KORDA, Alexander (1907 – 1958) Generál-major in memoriam. **V letech 1926 - 1928 absolvoval akademii v Hranicích a stal se poručíkem dělostřelectva.** V roce 1939 byl převeden do slovenské armády, ale nepřerušil styk s českým ilegálním odbojem. Při slovenském povstání velel obrannému úseku Modrý Kameň-Krupina-Zvolen. Byl zraněn, zajat Němci a do konce války vězněn v internačním táboře. **V listopadu 1945 se stal zástupcem velitele Československé vojenské akademie v Hranicích.** Zde organizoval skupinu vlastenecky smýšlejících vojáků z povolání, znepokojených narůstající sovětizací armády i společnosti. Byl postižen čistkami po únoru 1948, ale až do zatčení v květnu 1949 pokračoval v ilegální činnosti, především v organizaci záchrany zatčením ohrožených důstojníků. Při výsleších byl nelidsky mučen. Spolu se skupinou dalších šesti důstojníků, působících v Hranicích, byl odsouzen na doživotí. Všichni dospělí příslušníci jeho rodiny byli pozatýkáni, mnozí odsouzeni k dlouholetým trestům. V roce 1990 byl plně rehabilitován a jeho jménem pojmenován vojenský útvar ve výcvikovém prostoru Oremov Laz.

MORÁVEK, Václav (1904 – 1942) Hrdina protinacistického odboje, nejmladší ze skupiny *Tří králů* (Balabán-Mašín-Morávek), proslulé zpravodajsko-diverzní skupiny *Obrany národa*. Pokračoval sám v činnosti i po zatčení obou kolegů. Udržoval spojení s Paulem Thümmelem, informace takto získané zasílal prezidentu Benešovi. Padl v přestřelce s gestapem na křižovatce u Pražného mostu v Praze. **V letech 1924 – 1925 vystudoval vojenskou akademii v Hranicích.**

MUSIL, Robert (1880 – 1942) Rakouský spisovatel, dramatik a esejista. Problémové rodinné vztahy vedly k rozhodnutí rodičů poslat jediného syna studovat do internátních vojenských škol, což budoucího spisovatele celoživotně frustrovalo. Třetí a čtvrtý ročník gymnázia absolvoval na nižší vojenské reálce v Eisenstadtu, pátý až sedmý ročník mezi **1. 9. 1894 a 1. 9. 1897 na vyšší vojenské reálce v Hranicích.** Poté odešel na Vojenskou technickou akademii ve Vídni a po několika měsících na civilní Vysokou školu technickou v Brně kde v roce 1902 získal titul inženýra. Autorova prvotina, **novela *Zmatky chovance Törlesse***, napsaná v letech 1902 – 1903, **reflektuje jeho nepřijemné vzpomínky na studium v Hranicích.**

*Podstatná část příběhu v knize *Zmatky chovance Törlesse se odehrává na půdě. Robert Musil ji popisuje slovy: „Odtud se schody zužovaly a stoupaly v krátkých, v pravém úhlu těsně spojených úsecích k půdě. A - jak už jsou staré budovy často stavěny nelogicky, s rozmarností zákoutí a nemotivovaných schodů - vedly ještě důkladný kus nad úroveň podlahy, takže na druhé straně těžkých, železných, zamčených dveří, jimiž byla půda uzavřena, bylo třeba zvláštních dřevěných schodů, aby se tam člověk dostal. Na této straně však tím způsobem vznikl několik metrů vysoký ztracený prostor, který sahal až k trámůvi. Do něho se snad nikdy nechodilo a uskladnili tu staré kulisy, jak se nashromáždily z divadelních představení od nepamětných dob.“**

PÍKA Heliodor, (1897 – 1949) Armádní generál in memoriam. Za činnost v Čsl. legiích ve Francii byl oceněn mnoha vyznamenáními. Zúčastnil se bojů při tvorbě hranic nově vzniklé ČSR na Těšínsku a na Slovensku. **V říjnu 1920 byl přidělen do vznikající vojenské akademie v Hranicích, kde později zastával funkci pobočníka velitele VA. Během zdejšího dvouletého působení se oženil s Marií Sehnalovou z Opatovic a narodil se jim syn Milan.** Po odchodu z Hranic absolvoval vysokou školu válečnou v Praze a v Paříži, pracoval i ve vojenské diplomacii a v září 1937 byl povýšen na plukovníka generálního štábu. Po emigraci na konci března 1939 se stal spolupracovníkem prezidenta Beneše. Po přepadení Sovětského svazu Německem budoval čsl. vojenskou jednotku v SSSR. Sovětská vláda zpočátku uvažovala o jmenování Píky velitelem jednotky, ale jeho demokratické představy o obnově ČSR vedly nutně ke konfliktům s moskevským vedením a později i s plukovníkem Ludvíkem Svobodou. Po skončení války byl povýšen do hodnosti divizního generála. Od roku 1947 zastával funkci zástupce náčelníka hlavního štábu československé armády. Po únorovém převratu byl zatčen, v inscenovaném neveřejném procesu na začátku roku 1949 odsouzen za velezradu a později popraven. V roce 1968 byl rehabilitován.

RILKE, Rainer Maria (1875 – 1926) Básník a prozaik původem z pražské německé rodiny. Rodinné neshody rodiče vyřešili vysláním desetiletého citlivého chlapce do vojenského gymnázia. V krutém internátním prostředí prožil skoro pět let a celý další život se nedokázal s tímto stresujícím zážitkem vyrovnat. **V Hranicích, pravděpodobně v jízdní kadetce, studoval jen několik měsíců na přelomu roků 1890 – 1891 a právě zde byl z vojenské služby ze zdravotních důvodů propuštěn.** Po odchodu studoval v Praze, Mnichově a Berlíně umění a literaturu. **Osobní prožitky ze života ve vojenských internátních ústavech uplatnil v řadě básnických sbírek, především v *Písni o lásce a smrti korneta Krištofa Rilkeho* a několika povídkách.**

STEINOVÁ, Edith (1891 – 1942) Svatořečená 11. 10. 1998. Jedna z nejvýznamnějších světových filozofek 20. století. Narodila se v rodině židovského obchodníka, studovala filozofii na univerzitě v Breslau a v Göttingen. **Od 7. 4. do 1. 9. 1915 pracovala jako dobrovolná zdravotní sestra v rezervní vojenské nemocnici v Hranicích.** První tři měsíce byla na nejnebezpečnějším, tyfovém oddělení, potom na operačním sále v budově tehdejší kadetní

školy. Jak vyplývá z jejich vzpomínek, traumatizující zážitky z utrpení raněných a nemocných ji přiměly po prvé důkladně uvažovat o smyslu života a staly se důležitým předstupněm její budoucí filozofické i teologické činnosti. V roce 1916 se stala žákyní Edmunda Husserla a později získala doktorát z filozofie. V roce 1922 konvertovala ke katolické církvi, nejprve vyučovala v klášterní škole ve Speyeru, později se stala docentkou v Münsteru. Po nástupu nacistů k moci se zřekla veřejného života, vstoupila do kláštera a přijala řeholní jméno Terezie Benedikta od Kříže. Na Silvestra 1938 ji přátelé tajně odvezli z Německa do Nizozemí na Karmel v Echtu. Tam žila až do svého zatčení 2. 8. 1942. Omitla nabídku osobní záchranu a dobrovolně následovala tragický osud ostatních Židů. Byla zavražděna v Osvětimi.

*Vánoce v provi-
zorní vojenské
nemocnici v době
působení Edith
Steinové*

STROHEIM, Erich von (vl. jm. Oswald, 1885 – 1957) Slavný americký filmový herec a režisér rakouského původu. V dosud bližší neurčeném období **studoval na rakousko-uherských vojenských vzdělávacích ústavech v Hranicích, pravděpodobně v jízdní kadetce.** Vojákem z povolání se však nestal a odešel do USA. V roce 1914 dostal první hereckou roli v Hollywoodu, od roku 1917 se prosadil i jako režisér, zvláště v období němeého filmu. Z filmů, kterými režíroval jsou nejznámější: *Slepič manžele* (1918), *Pekelný klíč* (1920), *Chamtivost* (1924), *Chťič* (1925), *Veselá vdova* (1925), *Svatební pochod* (1928). Jako herec hrál v různých filmech až do roku 1955. Největšího uznání se mu dostalo za roli (spolu s J. Gabinem) ve filmu režiséra Jeana Renoira *Velká iluze* (1937).

ZAHÁLKA, Otakar (1891 – 1942) Divizní generál in memoriam. V roce 1915 přešel už po deseti dnech po nasazení na ruské frontě do zajetí a přihlásil se do čsl. legií. V květnu 1917 se oženil, ale při přesunu legií sibiřskou magistrálou musel ruskou manželku i syna zanechat u rodičů. Když se po návratu do ČSR dozvěděl, že jeho žena zemřela, podnikl v roce 1921 strastiplnou cestu do revolučního Ruska a syna Jiřího si přivezl domů. Absolvoval studium na válečné škole v Praze v hodnosti majora generálního štábu. Služebně působil v Opavě. **V roce 1934 byl jmenován velitelem akademie v Hranicích a o rok později povýšen do hodnosti brigádního generála.** Po okupaci zorganizoval schůzku k založení odbojové organizace *Obrana národa* v tehdejších hranickém okresu ve Velké, později pracoval jako vychovatel v internátu firmy Baťa ve Zlíně a řídil ilegální činnost *Obrany národa* na východní Moravě. V květnu 1942 byl nacisty zatčen a krátce na to v Brně popraven.

ZÁTOPEK, Emil (1922 – 2000) Český atlet, čtyřnásobný olympijský vítěz: v roce 1948 v Londýně na 10.000 m, v roce 1952 v Helsinkách na 5.000 m, 10.000 m a v maratónu, osmnáctkrát překonal světové rekordy, vytvořil padesát československých rekordů. **V letech 1946 – 1947 absolvoval hranickou vojenskou akademii. Do místních legend se zapsal tím, že v zimním období údajně trénoval na 600 m dlouhé chodbě, spojující budovy vojenské akademie. Podle vlastních vzpomínek běhal v pilínách ve zrušené jízdně.**

Další literatura:

Bednář, Václav: *Robert Musil a Hranice*. Sborník Státního okresního archivu Přerov, 2000.

Bednář, Václav: *Jízdní kadetka v Hranicích I. - III.* Hranický týden, 2000.

Pospěch, Tomáš: *Například Hranice...* Poznámky k architektuře maloměsta od Vídeňského kongresu po Versailleskou smlouvu (1815 – 1918). Umění a řemesla, 2000, č. 3.

Pospěch, Tomáš: *Objekty vojenských ústavů v Hranicích*. Prostor Zlín, 2000, č. 4 – 6.

Pospěch, Tomáš: *Hranická architektura 1815 – 1948*. Dost, Hranice, 2000.

Pospěch, Tomáš: *Hranice. Průvodce památkami města*. Dost, Hranice 2002.

Státní vojenský archiv Praha, (Invalidovna).

Stein, Edith: *Myšlenky a dopisy*. ZVON, Praha 1991.

Jan Pinkava: Plán města Hranic. >>>

Grafika podle fotografie ze vzducholodí, nedatováno (někdy před rokem 1893).

V poměru k Hranicím, které si ponechávaly obrys středověkého města a rozrůstaly se víceméně jen směrem k nádraží, byl areál nově vybudované vojenské akademie značně předimenzován.

Působil coby samostatný jednotně koncipovaný monumentální prostor, který jako cizorodý prvek na dlouhá desetiletí nejvýrazněji ovlivnil panorama města.